

ગાંઠિયાની પાંચમી પ્લેટની અધવચ્ચે પહોંચ્યા પછી ગગનને એમ લાગ્યું કે ગાંઠિયા હોવા જોઈએ એના કરતાં કંઈક વધારે કડક છે. મગનમહારાજને એ કહેવા એણે મોઢું ખોલ્યું પણ ખરું, પણ પછી એને બહુ વેળાસર યાદ આવ્યું કે મગનમહારાજને પોતાની ધંધાદારી કુશળતા વિશે એટલો બધો ઊંચો અભિપ્રાય છે કે એ અંગેની જરાયે ટીકા એ સહન નથી કરી શકતા. માનો કે એ નારાજ થઈ જાય અને અનેક વાર ધમકી આપે છે તેમ ખરેખર નોકરી છોડીને ચાલ્યા જાય તો? એ ભયંકર ભાવિની કલ્પનાથી જ ગગન ધૂજી ઊઠ્યો અને પોતાની જાતને સાંત્વન આપવા એણે ખુલ્લા મોંમાં પાંચ-સાત ગાંઠિયા ખોસી દીધા.

ના, અત્યારની પરિસ્થિતિમાં કોઈ પણ જાતનું જોખમ ખેડી શકાય નહીં.

ગગન દુઃખી હતો.

અનહદ દુઃખી હતો. અને એનું દુઃખ પાછું આદિઅંતરહિત, બેડોળ, આકારહીન અને દરિયાકિનારે ઘસડાઈ આવેલી અને જરા-જરા હાંફતી જેલીફિશ જેવું વજનદાર હતું. જોકે આદિઅંતરહિત તો લખવા ખાતર લખ્યું, બાકી એના દુઃખનો અંત ભલે ન દેખાતો હોય, એની શરૂઆત તો હતી જ. એક ચોક્કસ દિવસની એટલે કે સત્તરમી ઓક્ટોબરની સાંજે સાત વાગ્યે એના દુઃખની શરૂઆત થઈ હતી. એને જો આવી બધી ખબર હોત તો એ ચગડોળમાં જ ન બેસત. અરે, એ આદિવાસી કલાપ્રદર્શનમાં જ ન જાત. આમેય એને કોઈ પણ જાતની કલામાં રસ ક્યાં હતો? પણ મુંબઈના કોસ મેદાનમાં ભરાતા એકેએક પ્રદર્શનમાં જાતજાતની પાણીપીણીની વસ્તુઓ, ચગડોળ, નિશાન તાકવાની રમતો અને એવું બધું હોય છે જ તેની એને જાણ હતી. એટલે અણુવિજ્ઞાનના પ્રદર્શનમાં મળતી પાણીપૂરી કરતાં આદિવાસીવાળી પાણીપૂરી વધારે ચડિયાતી છે કે કેમ એની જ બિચારો તપાસ કરવા ગયો હતો. એને શી ખબર કે હંમેશની આદત પ્રમાણે બે આઈસક્રીમ-કોન અને ત્રણ બુઢ્ઢીના બાલ લઈને એ ચગડોળમાં બેસશે તે જ વખતે નેતરની સોટી જેવી પાતળી અને એટલી જ મજબૂત એક છોકરી એ જ ચગડોળમાં એની પાસે જ બેસવાની હશે અને ટગર-ટગર જોઈને, મલકાઈને અને પછી ખડખડાટ હસીને એની એવી દુર્દશા કરી મૂકશે કે આઈસક્રીમના પીગળીને રેલા ઊતરશે અને બુઢ્ઢીના બાલના ઢગલા

ચગડોળની હવાના ઝપાટાથી ઊડી-ઊડીને મેદાનમાં વેરાઈ જશે તોયે એ પૂતળા જેવો સ્થિર જ બેસી રહેશે?

એક સદ્ગૃહસ્થને છાજે એવાં વિવેક અને ગંભીરતાથી ગગને એ બન્ને ચીજો પેલી છોકરીને ધરી જોઈ હતી. પણ એણે તો હસી-હસીને બેવડ વળી જતાં એટલું જ કહ્યું હતું કે હાઈસ્કૂલ છોડ્યા પછી તે આવી વસ્તુઓ સામે નજર સુધ્ધાં નાખતી નથી.

સવાલ એ હતો કે તો પછી શા માટે અત્યારે એ આ બુઢ્ઢીના બાલ અને આઈસક્રીમ સામેથી પોતાની નજર જરા પણ ખસેડતી નથી અને બિચારા ગગનને શાંતિથી પોતાની મોજ માણવા નથી દેતી? પણ બૈરાંઓને એવું બધું પૂછી નથી શકાતું. ભલે પછી તેઓ ઉંમરમાં નાનાં હોય કે દેખાવમાં નેતરની સોટી જેવાં હોય. તેઓ ક્યારે ચિડાઈ જાય અને જાહેરમાં ચંપલ મારી બેસે તેનું કંઈ ઠેકાણું નહીં, અને મારનું તો જાણે સમજ્યા પણ ચંપલ કાઢવવાળાં કે રસ્તાની ધૂળવાળાં હોય તેનું શું? આ મુંબઈ શહેરની સડકો તો લાખો, કરોડો, અબજો, ખર્વ, નિખર્વ, શંકુ, પદ્મ, મહાપદ્મ, દશ્ય અને અદશ્ય જંતુઓથી ઊભરાતી હોય છે. એમાંથી ત્રણસો-ચારસો જંતુ તો ગમે તેવી નાની છોકરીના ચંપલને તળિયે હોય અને એમાંથી પાંચ-પચાસ પણ પોતાને ગાલે ચોંટે તો?

ગગન માંદગીથી બહુ ડરતો હતો. એટલે એણે આઈસક્રીમ પીગળવા દીધો, બુઢ્ઢીના બાલ ઊડવા દીધા અને છોકરીને હસવા દીધી.

બસ, એ દિવસથી, એ કલાકથી, એ મિનિટથી એના પેલા જેલીફિશ જેવા દુઃખની શરૂઆત થઈ. આઈસક્રીમ કે બુઢ્ઢીના બાલ તો ફરીથી ખરીદી શકાય, કપડાં લોન્ડ્રીમાં ધોવડાવી શકાય, અને ફરી વાર ચગડોળમાં બેસવાનું આવે તો ખાલી બેઠકવાળા પાંજરામાં નહીં બેસવાની અને કોઈ ગંભીર સજ્જનની સોબત શોધવાની તકેદારી રાખી શકાય, એટલે એ બધાં તો જાણે પરચૂરણ દુઃખો ગણાય. એ કંઈ જિંદગીની મોટી હોનારત નહીં કહેવાય.

પણ તકલીફ એ હતી કે ગગન પેલી છોકરીને ભૂલી નહોતો શકતો, અને એનો ચહેરો બરાબર યાદ નહોતો કરી શકતો. યાદશક્તિ આમ કાશીના કરવતની પેઠે એને જતાં ને આવતાં બન્ને રીતે વહેરતી હતી. અત્યારે લગીની જિંદગીમાં આવું કોઈ દિવસ નહીં થયું હોવાથી ગગન આ આફતનો સામનો કઈ રીતે કરવો એ સમજી નહોતો શકતો. એટલે એ દુઃખી હતો.

બહુ મજબૂત રીતે, મોટા પાયા પર દુઃખી હતો. એ ઊંઘતો હતો ખરો, પણ વચ્ચે-વચ્ચે જાગી જતો હતો, અને જાગ્યા પછી થોડી મિનિટો લગી એને ઊંઘ નહોતી આવતી. પેલી પાતળી છોકરીનું ખડખડાટ હાસ્ય ફરી વાર સાંભળ્યા વગર ક્યારેય એને ચેનભરી ઊંઘ નહીં આવે એવા ખાતરીભર્યા નિર્ણય ઉપર આવીને નિસાસો નાખીને એ પાસું ફેરવીને પાછો ઊંઘી જતો હતો.

અને જમતાં, નાસ્તો કરતાં કે ચા-કોફી ને શરબત પીતાં એનાથી અધવચ્ચે અટકી જવાતું હતું. આવું કશુંક હાથમાં લઈને એ ચગડોળમાં બેઠો હોય અને પેલી છોકરી એને જુએ તો? એ ખડખડાટ હસે કે માત્ર મલકાય? ટગર-ટગર જોયા કરે કે નજર ફેરવી નાખે? એ કશું જ નક્કી નહોતો કરી શકતો અને તેથી એને મૂંઝવણ થયા કરતી હતી.

પાછળથી આવું બધું થવાનું છે એવી ખબર હોત તો એ છોકરીનું નામ-સરનામું પણ પૂછી શકાયું હોત... શી ખબર, નામ પૂછવા જતાં પણ છોકરીઓ ચિડાઈ જતી હોય અને ચંપલો ઉગામવા માંડતી હોય તો?

ખરું જોતાં સરકારે કાયદો કાઢવો જોઈએ કે સ્ત્રીઓએ માત્ર હોલબૂટ પહેરવા અને તેને બાંધવાની દોરી દોઢેક મીટર લાંબી રાખવી, તો જ કોઈ પણ સ્ત્રી હોલબૂટ કાઢવા નીચી નમે કે તરત પુરુષો ભાગી જઈ શકે. એમને થોડો સમય મળે. ધીમે-ધીમે ગગનને પોતાનો આ વિચાર એટલો બધો ગમવા માંડ્યો કે પ્રધાન થવા માટે શું કરવું પડે અને ધારાસભાના સભ્ય થવા માટે શું કરવું પડે તેના એ વિચાર કરવા લાગ્યો. પરંતુ એ શાંતિપ્રિય હતો, આરામપ્રિય હતો, કોઈ પણ જાતની શારીરિક હિલચાલનો સખત વિરોધી હતો, એટલે રાજકારણમાં એ ઝંપલાવી શકે એમ હતું જ નહીં. ‘ઝંપલાવવું’ શબ્દનો મોટો ‘ઝ’ બોલવાનો કે લખવાનો પ્રયત્ન પણ વધારે પડતો લાગે એવી એની પ્રકૃતિ હતી એટલે કોઈ પણ રાજકીય પક્ષે કે પ્રધાનમંડળે કે જનતાએ ડરવાનું જરા પણ કારણ નહોતું.

ગગન વિચારો કર્યા જ કરત, મહારાજ ગરમાગરમ ગાંઠિયા પીરસ્યા જ કરત અને એ અલોપ થયા જ કરત... જો ઓચિંતી બારણાંની ઘંટડી બંબાના ઘંટની જેમ ધમાલ કરીને રણકી ન ઊઠી હોત તો.

ગગન ગાંઠિયાની પ્લેટ નીચે મૂકે તે પહેલાં તો તોપમાંથી છૂટેલા ગોળા જેવો ચંદુ અંદર આવી પહોંચ્યો, એના હાથમાંથી પ્લેટ ખૂંચવી લીધી, એના પલંગ પર મોટો પલાંઠો મારીને બેસી ગયો અને મોટેથી ઉપદેશ આપવા લાગ્યો :

“જો ગગન, ગાંઠિયા ખાવા સારા નહીં. એમાં કપડાં ધોવાના સોડા આવે છે - ખબર છે? તારી હોજરી ને આંતરડાં ધોવાઈને એકદમ સાફ - ઊજળાં બગ થઈ જશે. પછી એમાં ચાંદાં પડશે. એ ફાટી જશે. એમાંથી -”

“બસ હવે... જો એવું જ હોય તો તું શું કરવા ખાય છે?”

“મારી તો વાત જ જુદી છે. મારાં આંતરડાં પોલાદનાં છે.”

“બનવાજોગ છે.”

“કેમ? કેમ?” ગગને પોતાની વાત તરત સ્વીકારી લીધી તેથી વિચારમાં પડી ગયેલા ચંદુએ ખાવાની ઝડપ થોડી ઘટાડી.

આમેય ગગન ખાઈ રહેવા આવ્યો હતો એટલે હવે પછીના ગાંઠિયા ચંદુ ખાઈ જાય એનો એને ખાસ વાંધો નહોતો, વળી પોતાની હાલની મુશ્કેલીમાં કદાચ ચંદુ મદદ કરી શકે એ વિચારથી એણે ચંદુને રાજી કરવા કહ્યું, “તારું હૃદય પોલાદનું છે એ તો હું જાણું જ છું. એટલે તારી હોજરી કે આંતરડાં પણ પોલાદનાં શું કામ ન હોય? હોઈ શકે... હશે જ! મહારાજ, ચંદુભાઈને માટે ગરમ ગાંઠિયા લાવો..”

“એ ગગન, આ શી બદમાશી છે? મને ચંદુભાઈ કેમ કહે છે?”

“ચંદ્રકાન્ત કહું?”

“કેમ, ‘ચંદુ’ શું ખોટું છે? ને મારું હૃદય પોલાદનું બનેલું છે એ તેં કેમ જાણ્યું?”

“આટલી બધી વાર તૂટે છે ને પાછું સંધાય છે ને પાછું અસલ કરતાંયે મજબૂત હાલતમાં કામ કરતું હોય છે એટલે માની શકાય કે પોલાદનું જ હશે.” કહી ગગન ઊઠ્યો અને હાથ ધોવા ગયો.

એ ખૂબ ગોરો, જાડો અને ગોળ ચહેરાવાળો હતો. એના ચહેરા કરતાંયે એની આંખો વધારે ગોળ અને સહેજ ભૂખરા રંગની હતી. એના વાળ વાંકડિયા અને એક માણસને હોવા જોઈએ એના કરતાં વધારે જથ્થામાં હતા. ટૂંકમાં જો એ બાવીસેક વરસ નાનો હોય તો રૂપાળો કહેવાય અને ઊંચકી લઈને વહાલ કરવાનું મન થાય એવો હતો. એના ચહેરા પર તે વખતે હશે તે ભોળપણ વેળાસર જતા રહેવાનું ભૂલી ગયું હતું એટલે હજુ એ બહુ નિર્દોષ અને સીધોસાદો ભલોભોળો વગેરે વગેરે લાગતો હતો. એના માત્ર દેખાવ પરથી કોઈ જાણી ના શકે કે એ આટલી સરસ શતરંજ રમતો હશે.

“ગગન!”

“શું છે?”

“મને લાગે છે કે તેં મારું અપમાન કર્યું છે.”

“તો મારા ગાંઠિયા ના ખા, મારી પથારી પરથી ઊઠી જા અને મારા ઘરમાંથી જતો રહે.”

“શું વાત કરે છે? હું તો અહીંયાં રહેવા આવ્યો છું.”

ગગનનું મોં પડી ગયું. આમ તો એ ઉદાર હતો અને ચંદુની સોબત એને ગમતી પણ ખરી, પરંતુ અત્યારની પરિસ્થિતિમાં...

“ગગન! શું વિચાર કરે છે?”

“કંઈ નહીં. રહે રહેવું હોય તો! મારાં કપડાં નહીં પહેરતો.”

“અરે, હવે તો તારાં કપડાં મને આવે જ ક્યાંથી?” પોતાના કસાયેલા મજબૂત શરીર સામે આત્મસંતોષપૂર્વક જોઈને ચંદુ બોલ્યો.

“ચંદુ! તું આ ઘડી-ઘડી પ્રેમમાં પડે છે ને બહાર નીકળે છે તે...”

“હું બહાર નીકળતો જ નથી. પ્રેમમાં પડું છું અને પછી વધારે ઊંડો ઊતરું છું. પાત્ર બદલાય તેથી માણસ પ્રેમમાંથી બહાર નીકળ્યો ન કહેવાય.”

“એમ?”

“હા.”

“સારું, તો એમ હશે.”

“ગગન! તને યાદ છે ને, હું તારો ખાસ દોસ્ત છું!”

“હા.”

“તો પછી રાહ શાની જુએ છે? કહી નાખ.”

“શું કહી નાખું?”

“કોણ છે? ક્યાં રહે છે? કેવી છે? શું નામ છે? પહેલી મુલાકાત ક્યારે થઈ? પહેલો ઝઘડો ક્યારે થયો? પહેલો વિવાહ ક્યારે... સૌરી, વિવાહ ક્યારે થવાનો છે?”

“ચક્રમ ચંદુ, ટાઢો પડ!”

“શું? મને ચક્કમ કલ્લો?”

“જો, આટલામાં બીજું કોઈ છે જ નહીં એટલે હું જે જે વિશેષણો વાપરું તે બધાં તારે માટે જ છે એ સમજી જા. અને ઘડી-ઘડીમાં ભાંગવાડી ના કર. મેં તને ચક્કમ કલ્લો કારણ કે તારું કાં તો ખસ્યું છે ને કાં તો ખસવાની તૈયારીમાં છે. તે વિના તું આટલા બધા અને આવા રેઢિયાળ સવાલો પૂછી જ ના શકે.”

“વારુ, નહીં પૂછું. તું તારી મેળે વાત કર.”

પછી ગગને વાત કરી. ધીરે-ધીરે યાદ કરતાં કરતાં બધું જ કહી નાખ્યું. વાત પૂરી થવાની તૈયારીમાં હતી ને ચંદુએ પાછો પલંગ હચમચી ઊઠે એવો ફૂદકો માર્યો.

“અરે દોસ્ત! મેં હમણાં જ એને જોઈ.”

“કોને?”

“એક ખૂબસૂરત અપ્સરા અહીંથી ચોથા ખાંચા આગળ મોદીની દુકાને તારું સરનામું પૂછતી હતી..”

“તો એ નહીં. આ તો સોટી જેવી છે!”

“પાતળી, ચંચળ, સુંદર, નાજુક, હરણી જેવી..”

“ના ભઈ ના! આ તો છોકરી છે. હરણી નથી. બીજું કશુંયે નથી... પણ તેં પેલીને સરનામું કેમ ના આપ્યું?”

“હું એવી ભૂલ કરતો હોઈશ? કોને ખબર કંઈ લોચાલાપસી હોય તો... ગમે તેમ પણ તું મારો ખાસ દોસ્તાર - તારું સરનામું એમ ગમે તેને મારાથી બતાવાય? જોકે તું કંઈ લફરાં કરે એવો નથી તોયે સાવચેત રહેવું સારું...”

“એ શું પૂછતી હતી?”

“તારું નામ દઈને પૂછતી હતી... ગગન અંકલેસરિયા કયા મકાનમાં રહે છે?”

“પછી?”

“પછી મોદીએ મને ડોળા કકડાવીને કાઢી મૂક્યો..”

“કેમ?”

“હું પરચૂરણ માગતો હતો. દોસ્ત, પણ શું રૂપાની ઘંટડી જેવો અવાજ હતો!”

“તો તો એ નહીં. એ તો પૂના જતાં બોગદામાંથી ગાડી ઘડઘડાટ નીકળતી હોય એવું કાતિલ હસે છે. અને અવાજ... અવાજ પણ...”

ગગન અવાજ યાદ કરવામાં ગૂંથાયેલો હતો એટલામાં ચંદ્રએ એનું બારીક નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું. ગગન સુકાયો નહોતો. એની આંખ નીચે કાળાં કૂંડાળાં નહોતાં. એ કંઈ ગાંડા જેવો લાગતો નહોતો. એનો શ્વાસોસ્છ્વાસ પણ બરાબર લાગ્યો. ધમણ ચાલતી હોય એવો જોરદાર કે અવ્યવસ્થિત નહીં... શા પરથી એને પ્રેમમાં પડેલો જાહેર કરી શકાય?

“ગગન! તને માફ થઈ શકે એમ જ નથી.”

“કેમ?”

“જિંદગીમાં પહેલી કે છેલ્લી આ એક પ્રેમ કરવાની તને તક મળી તે તેં એળે જવા દીધી. તેં બહાદુરી ન બતાવી. ચાલાકી કે હોશિયારી ન બતાવી. તારી જાતને ફના કરવાની તૈયારી ન બતાવી. આઈસક્રીમ ઓગાળનારીને તેં ધુમ્મસની જેમ ઊડી જવા દીધી.”

“ચંદ્ર! હોશમાં આવ.”

“બુઢ્ઢીના બાલ ઉડાડનારીને તેં પકડી ન રાખી.”

“તું સમજતો કેમ નથી? મને તે વખતે એ છોકરી જરા પણ ગમી નહોતી.”

“એનું જ નામ પ્રેમ!”

“એમ?”

“હા, મને પૂછ. પ્રેમની બાબતમાં હું ન જાણું એવું કશું જ નથી. ગગન! તું પ્રેમમાં પડેલો પણ તને ખબર ના પડી. છોકરી જતી રહી. પ્રેમ ઊડી ગયો.... અને તું અહીં ગાંઠિયા ખાતો રહી ગયો.”

“હવે?”

“કંઈ નહીં દોસ્ત, હજી એને શોધી કાઢીશું. તું એનું બરાબર વર્ણન કર. એ કેવી હતી?”

“કહ્યું તો ખરું. સોટી જેવી. દાતણની નહીં, નેતરની.”

“એ તો તેં મને અગિયારમી વાર કહ્યું. એનો ચહેરો કેવો હતો?”

“સારો હતો... ખોટો નહોતો.”

“યાદ કર... યાદ કર...”

“વાળ ટૂંકા હતા. ઓળેલા નહોતા... ઊડી-ઊડીને મારી આંખમાં પડતા હતા. મારા એક હાથમાં આઈસક્રીમનો કોન હતો ને બીજામાં બુઢીના બાલ હતા એટલે મને આંખ ચોળવાનું ફાવતું નહોતું, એટલે એ વધારે હસતી હતી અને મને વધારે ગુસ્સો આવતો હતો... ચંદુ, એનું નામ જ પ્રેમ કહેવાય?”

“હા. આગળ બોલ, એણે શું પહેર્યું હતું?”

“ઘસાઈ ગયેલું થીંગડાવાળું પાટલૂન - ના, જીન્સ! અને ઉપર કંઈક... હા, એક મોટું ખમીસ. એના ભાઈનું કે કાકાનું હશે. કાળા દોરામાં મણકા પરોવીને ગળામાં પહેર્યા હતા. ચંદુ, મને નથી લાગતું કે હું એના પ્રેમમાં હોઉં.”

“તને સમજ ના પડે.”

“એમ?”

“હા. ચાલ, યાદ કર... એના હાથમાં શું હતું?”

“એક-બે ચોપડીઓ - ખરેખર ચંદુ, એમ પારકી છોકરીઓને કંઈ ટીકી-ટીકીને આપણાથી જોવાય છે? મને બીજું તો કશું જ યાદ નથી આવતું.”

“એ ના ચાલે. કોશિશ કર.”

ગગન કોશિશ કરતો હતો. એના સુંવાળા મુલાયમ ચહેરા પર આ પ્રયત્નને કારણે સહેજ કરચલી જેવું પડ્યું હતું. આખરે એ બબડ્યો.

“હા, સરદારજી જેવું એક લોઢાનું કડું પણ એના હાથમાં હતું. ને... ને... કંઈક સારી સુવાસ આવતી હતી. પણ ચંદુ, સાચું કહું? મને આ પ્રેમ-ભ્રેમ ફાવે એવું નથી લાગતું. ખરું જોતાં હું આ આખી વાત ભૂલી જ જવા માગું છું.”

પાછી બારણાંની ઘંટડી રણકી. આ વખતે એનો અવાજ લાઘબંબા જેવો નહોતો... એકાદ ક્ષણ પસાર થઈ ન થઈ અને એક છોકરી અંદર આવી. એ ખૂબ મનોહર લાગતી હતી. એણે આછી ગુલાબી સાડી અને મોતીના દાગીના પહેર્યા હતા અને એના હાથમાં ગગનની ‘શતરંજના ઉત્તમ ખેલાડીઓ’ નામની ચોપડી હતી. એને જોતાંવેંત બન્ને મિત્રો મનમાં ને મનમાં બોલી ઊઠ્યા -

“સોટી!”

“અપ્સરા!”

ખરું જોતાં એ નહોતી સોટી કે નહોતી અપ્સરા. એ ફક્ત જ્યોત્સ્ના હતી, અને અડધા કલાક પછી એને ફઈબા સાથે લેડીઝ કલબના મેળાવડામાં જવાનું હતું એટલે એનો રોજનો લઘરવઘર વેશ છોડીને જરા ડીકઠાક તૈયાર થઈ હતી. પણ પેલા બેને એ વાતની શી ખબર હોય? એટલે એ બન્ને એની સામું જીજામાતા ઉદ્યાનમાં ફરવા ગયા હોય એમ તાકી જ રહ્યા.

અર્ધાથી પોણા ઈંચ જેટલું મલકીને એણે પૂછ્યું, “‘આવો’ પણ નહીં કહો?”

તે સાથે ત્રણે જણા મેદાનમાં તૂટી પડ્યા. બહારનું બારણું ખોલીને પાછા રસોડામાં જવાને બદલે જ્યોત્સ્નાની પાછળ પાછળ આવેલા મગનમહારાજ, ગોળ આંખોને વિસ્મયથી વધારે ગોળ બનાવવાનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરતો ગગન અને ચાલાક ચંદુ ત્રણે એકી અવાજે બરાડી ઊઠયા, “આવો!”

“થેન્ક યૂ! આમેય હું મકાન શોધીને યાકી ગઈ હતી, તેમાં પાછા પાંચ માળ ચડવા પડ્યા એટલે હું થોડી વાર બેસીશ. તમને વાંધો નથી ને?”

“અરે, ના રે ના! હોય કંઈ?” કહી ચંદુએ બારણાં પાસેની તદ્દન ચોખ્ખી ખુરશી પરથી કાલ્પનિક ધૂળ ઉડાડી. ગગને પંખાની સ્વિચ દાબી અને મહારાજ પાણી લેવા અંદર ગયા.

ગગને ખૂબ ગંભીરતાથી જ્યોત્સ્ના સામે જોવા માંડ્યું. નિષ્ક્રિયાથી હસતી ન હોય અને ભિખારી જેવાં કપડાં પહેરીને ફરતી ન હોય તો છોકરી ખરેખર સારી લાગે એવી હતી. વળી આજે તો એના વાળ પણ જંગલીપણું છોડી દઈને ડાહ્યાડમરા બની ગયા હતા. એની સાડી સફેદ રહું કે ગુલાબી બની જાઉં એનો નિર્ણય હજી લગી લઈ ન શકી હોય એવી હાલતમાં હતી અને ઝીણા મુલાયમ પોતને લીધે ઘણી આકર્ષક લાગતી હતી. ગગનના મનમાં ચિંતા જાગી ચંદુનું નિદાન સાચું હશે અને હું ખરેખર આના પ્રેમમાં હોઈશ તો?

એના પગમાં ચંપલ છે કે નહીં તે બીતાં-બીતાં જોઈને ગગને પૂછ્યું, “તમને... તમને મારું સરનામું કેવી રીતે મળ્યું?”

“કેમ? તમારી આ ચોપડીમાં તમારું નામ અને ‘૨૨૭, વ્યાયામવીર સહસ્રબુદ્ધે રોડ’ લખેલું હતું ને! જોકે મને વોટ્સન રોડ તે જ સહસ્રબુદ્ધે રોડ એવી ખબર જ નહોતી, પણ પછી બધું શોધી કાઢ્યું.”

“તમે ખરેખર ડોશિયાર કહેવાઓ. અં... ગાંઠિયા ખાશો?” ગાંઠિયાની પ્લેટ અને પાણીનો ગ્લાસ લઈને આવતા મગનમહારાજને જોઈને ગગને પૂછ્યું.

“બાપ રે બાપ! ગાંઠિયા તે કોઈ ખાવાની ચીજ છે?”

“જોયું ને!” ચંદ્ર ઉત્સાહથી મેદાનમાં કૂદી પડ્યો, “હું ક્યારનો આ ગગનને એ જ સમજાવતો હતો. પણ એને આવી બધી નકામી ચીજો ખાવાનો બહુ શોખ છે.”

ત્રણ-ચાર પ્લેટ સાફ કરી ગયેલા એ નાલાયક નિમકહરામની સામે ડોળા કાઢતો ગગન કંઈ પણ બોલે તે પહેલાં મગનમહારાજે મધઝરતા અવાજે પૂછ્યું, “બહેન, ચા પીશો? કે કોફી કરી લાવું?”

અરે વાહ, મહારાજે આટલાં વરસ આ અવાજ ક્યાં સંતાડી રાખ્યો હશે? ગગને જરા અણગમાથી મહારાજ સામે જોયું. મહારાજે એના અણગમાની જરાયે દરકાર કર્યા વગર આગળ ઝોકાવ્યું, “લીલો મસાલો ફાવશે કે તજ એલચી નાખું?”

“ના ના, હું કોફી જ પીશ. જોજો ખાંડ કે દૂધ નહીં નાખતા.”

“સર્વિસમાં લાવીશ બહેન, ફિક્કર નહીં કરતાં.”

“સર્વિસમાં?”

“એટલે બધું અલગ અલગ. દૂધ, પાણી, ખાંડ, કોફી બધું જુદા-જુદા વાસણમાં – કેમ, એમ જ કહો છો ને?”

સાડી કરતાં સહેજ વધારે ગુલાબી હોઠમાં હસવું દબાવીને જ્યોત્સ્નાએ કહ્યું, “નહીં, નહીં... ફક્ત એક કપમાં કોફીવાળું ગરમ પાણી.”

“ખાંડ ઓછી નાખીશ.” મહારાજે મક્કમતાથી કહ્યું.

“નહીં, જરાયે નહીં, એક દાણો પણ નહીં. અને દૂધનું એક ટીપું પણ નહીં. સમજ્યા?”

“સમજ્યો.” કહી નારાજ થયેલા મગનમહારાજ અંદર ચાલી ગયા.

“તમને ડાયાબિટીસ છે?” ચંદ્રએ પૂછી નાખ્યું. અને તરત જ એને પેલું ગગનનો આઈસક્રીમ ઓગાળી નાખનારું હાસ્ય સાંભળવાનો લહાવો મળ્યો. હસવાનું પૂરું થયું કે તરત એ બોલી, “ના રે, પણ હું ખાંડ ખાતી જ નથી.”

સોટીપણાનું રહસ્ય હવે સમજાયું. ગગનને ઊંડી ગ્લાનિ થઈ. શોક થયો.

દુઃખ થયું. આ છોકરીએ સંસારમાં શું ગુમાવ્યું છે તેનું એને ભાન નથી. પણ વાંધો નહીં, હવે ગગન બાજી સંભાળી લેશે. એક દિવસ આ જ છોકરીને ત્રણ આઈસક્રીમ અને ત્રણ - ના, ત્રણ નહીં, ચાર બુઢ્ઢીના બાલ સાથે ચગડોળમાં બેઠેલી પોતે જોશે. એ માત્ર બેઠી નહીં હોય. વારાફરતી આઈસક્રીમ અને બુઢ્ઢીના બાલ ખાતી હશે, અને વચ્ચે વચ્ચે વાતો કરતી હશે. ગગન એની વાત પૂરી ગંભીરતાથી સાંભળશે અને આઈસક્રીમના રેલા લૂછવા રૂમાલ આપશે.

“એય ગગન!”

“શું છે?”

“નામ તો પૂછ!” ચંદુ એમ માનતો હતો કે પોતે કોઈ ન સાંભળે એવા ધીરા અવાજે બોલે છે પણ એનો એ ફુસ-ફુસ અવાજ અરધા ઓરડાને આંટો લઈ જ્યોત્સ્નાના કાનમાં ભટકાતો હતો તેનું એને ભાન નહોતું.

“મૂરખા! ચૂપ મર!” ગગને એવા જ અવાજે ચંદુને જવાબ આપ્યો. જ્યોત્સ્ના વધારે હસી.

“તમે બન્ને લડો નહીં. મારું નામ જ્યોત્સ્ના છે. જ્યોત્સ્ના કાણકિયા. હું મારાં ફઈબા સાથે નેપિયન સી રોડ પર રહું છું. વૉન્ડરર ડી, ફ્લેટ નંબર બ્યાશી-ત્યાશી. યાદ રહેશે ને? નહીંતર લખી લો.”

ચંદુએ ઝટપટ કાગળ શોધીને લખવા માંડ્યું. ગગન જ્યોત્સ્ના સામે જોઈ રહ્યો. એને આ છોકરી વધારે ને વધારે ગમવા માંડી હતી. બસ, એ જ મિનિટે મગનમહારાજ કાળી કોફીનો કપ લઈ આવ્યા અને ગગન ધૂજી ઊઠ્યો. એની ગોરી ચામડી નીચે ઢંકાયેલી ચરબીના એક-એક થર કંપી ઊઠ્યા. એનો આત્મા કકળી ઊઠ્યો. આગળ વધીને બહુ સખ્તાઈથી એણે મહારાજના હાથમાંથી કપ લઈ લીધો અને કહ્યું, “મારા ઘરમાં આવું ડહોચાણ હું તમને નહીં પીવા દઉં.”

“અરે!” જ્યોત્સ્ના ગગન સામે જોઈ રહી. આમેય તેને ગગન ગમી ગયો હતો. એટલે જ તો એ ચોપડી આપવાને બહાને એને શોધતી આવી હતી. ગગને લીધેલા આ અણધાર્યા પગલાને લીધે એ એને જરાક વધારે ગમ્યો અને એની ચપળ દષ્ટિ ગગનના દેહ પર ફરી વળી. આમાં ક્યાંથી ગોબો પાડી શકાય તે એ નક્કી ન કરી શકી એટલે ઊઠીને એ ગગન પાસે ગઈ અને એના હાથમાંથી કોફીનો કપ લઈ લેતાં બોલી, “હું તો જાણે આ પીશ જ, પણ તમેય આઈસક્રીમને બદલે કાળી કોફી પીવા માંડો તો સારું થાય.”

થઈ રહ્યું. ગગનની દૃષ્ટિ પરનાં પડળ ઊતરી ગયાં. જેને એ ડહાપણનો દરિયો માનતો હતો તે છોકરી સૂકા ખાબોચિયા જેવી નીકળી. ઘર શોધી કાઢ્યું તેથી શું થયું? ઘરમાં આવીને આવા કાળા કેર વરતાવવા એના કરતાં તો ઘર ન શોધવું જ સારું. ઘરમાં ન આવવું જ સારું.

હવે તો ચંદ્ર ગમે તે કહે તો પણ એનું ના માનવું. આવા કંઈ પ્રેમ ના હોય... કાળી કોંફી પીવડાવે એવા... અને આનું જ નામ જો પ્રેમ હોય તો એવા પ્રેમને નવ ગજના... નહીં નવસો મીટરના નમસ્કાર!

જ્યોત્સ્નાને ગગનના મનમાં આવેલા આ નવા પલટાની કંઈ ખબર નહોતી એટલે એ તો નિરાંતે લવારો કર્યે જતી હતી. “અને બુઢ્ઢીના બાલ... અરરર... મોટી ઉંમરે તે કોઈ એની સામે પણ જોતું હશે? અમે તો બીજી-ત્રીજીમાં ભણતાં ત્યારે ખાતાં. સેકન્ડરીમાં આવ્યા પછી તો હાથમાંયે નથી પકડ્યા અને તમે તો—” વળી પાછી એ હસી પડી.

“તમે મારી ચોપડી મને પહોંચાડવા આવ્યાં તે માટે તમારો આભાર!” આ સાદા શબ્દો ગગન ફાંસીએ ચડતા દેશભક્તની અદાથી બોલ્યો અને ધપ દઈને પલંગ પર બેસી પડ્યો. એ જોઈને જ્યોત્સ્નાના હાસ્યમાં નવી ભરતી આવી શકી હોત પણ ચંદ્રએ મોકો જોઈને બોલવા માંડ્યું,

“તમે પોસ્ટકાર્ડ લખી દીધું હોત તો પણ ચાલત, જ્યોત્સ્નાબહેન! નકામો ફેરો શું કામ ખાધો? અમે આવીને ચોપડી લઈ જાત.”

“અરે બાપ રે! પછી ફઈબા જાણી ના જાત કે હું નીડલકાફ્ટના કલાસમાંથી ગુટલી મારીને ચગડોળમાં બેસવા જતી રહેલી? ઓ માય ગોડ – હું તો ભૂલી જ ગઈ, મારે તો અત્યારે એમની સાથે બહાર જવાનું છે. ચાલો આવજો, હું ઊપડું.”

અને ખરેખર એ ઊપડી ગઈ. પેલા બન્ને કંઈ ઊભા થાય, વિવેકના બે શબ્દો કહે તે પહેલાં તો ધમધમાટ કરતી દાદરો ઊતરી પડી. થોડી વારે હોશકોશ આવ્યા પછી ગગન બોલ્યો, “તારી વાત સાચી લાગે છે, ચંદ્ર! આ કદાચ હરણી જ હશે.” ચંદ્ર જવાબ આપે એ પહેલાં પાછો ધડધડાટ અવાજ સંભળાયો અને જ્યોત્સ્ના બારણાંમાં દેખાઈ.

“અરે હું તો પૂછતાં જ ભૂલી ગઈ. આજે તમે પાછા ચગડોળમાં બેસવા જવાના છો?”

ગગન ના કહેવાનો હતો, પણ એનાથી હા કહેવાઈ ગઈ.

“હાશ. તો તો સારું. હું પણ આવીશ. સાતેક વાગ્યે. ચાલો, આવજો.”

“જ્યોત્સ્નાબહેન, આવજો!” ચંદુ બોલ્યો.

ખિલખિલાટ હસીને એણે કહ્યું, “મને જ્યોત્સ્નાબહેન તો કોઈ જ નથી કહેતું, પણ જ્યોત્સ્નાયે બહુ ઓછા કહે છે.”

“તો પછી?”

“જ્યુ!” કહીને તે જતી રહી.

“ધ વૉન્ડરિંગ જ્યુ!” ગગન બબડ્યો.

“જોજે પાછો બહાટ કરતો. એ વૉન્ડરર મકાનમાં રહે છે. વૉન્ડરર ડી.”

“હું.”

ગગનને મુનશી માટે માન હતું. ‘ગુજરાતનો નાથ’ એણે સાતેક વાર વાંચેલ અને કોઈક કાળે કાક જેવા થવાના વિચાર પણ કરેલા. પરંતુ ઘોડે બેસવાનું અને તલવાર મ્યાનમાંથી બહાર કાઢવાનું કે પાછી ઘાલવાનું પોતાને અનુકૂળ નહીં આવે એ વેળાસર સમજાઈ જવાથી એણે આઈસક્રીમ અને શતરંજ તરફ ધ્યાન દોડવેલું. પરિણામે કબાટમાં અને અભરાઈ પર ગોઠવેલા કપની હારમાળા અને શરીર પર ચડેલાં મજેદાર થરકતાં ચરબીનાં અનેક પડનો તે માલિક બન્યો હતો. પરંતુ તેની મુનશીભક્તિ તેવી ને તેવી જળવાઈ રહી હતી. આજે એમાં તડ પડી. જરા વાર રહીને ગાબડું પડ્યું. મુનશીએ બહાર પાડેલો અવિભક્ત આત્માનો સિદ્ધાંત તેને ખતરનાક ભાસ્યો. કાળી કોફી પીનારી અને ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં અહીંથી ત્યાં દોડાદોડ કરી અલોપ થઈ જનારી વ્યક્તિઓ જો આત્માનું અડધું અંગ હોય તો તેમની સાથે સંયુક્ત થયા પછીનું ભાવિ કેટલું કારમું નીવડે! એના કરતાં જીવનભર વિભક્ત રહેવું વધારે સારું. શિશુને ભલે સખી વિનાની જિંદગી અકારી લાગતી હોય - ગગનને તો સોટીવિહોણા રહેવામાં જ સલામતી દેખાતી હતી.

“ગગન, તું શું વિચાર કરે છે?”

“કંઈ નહીં.”

“ના, ના, કંઈક વિચાર તો ચોક્કસ કરે છે.”

“તોયે શું? વિચાર પર કંઈ કફરૂં છે?”

ચંદુ ગગન સામે જોઈ રહ્યો. શું નસીબ લઈને જન્મ્યો છે! આટલી ઉંમરે લાખો રૂપિયાનો સ્વતંત્ર માલિક, ઘરમાં મગનમહારાજ જેવો રસોઈયો અને સામે પગલે શોધીને આવતી અપ્સરા! ઉત્સાહમાં આવીને તેણે ગગનને એક ધબ્બો ઠોકી દીધો.

“દોસ્ત, તારા સુખનો સૂરજ પૂરબહારમાં ઝળકી રહ્યો છે.”

“મને લાગે છે કે મારે ગોગલ્સની જરૂર છે!” ગગન બબડ્યો.

હવે મને મારી માએ કહેલું તેમ તમને પણ તમારી માએ ચોક્કસ જ કહ્યું હશે કે માણસે ગમે ત્યારે ગમે તેવું બોલી ન નાખવું. આકાશમાં અદૃશ્ય રૂપે અનેક દેવતાઓ ફરતા હોય છે એમાંના ગમે તે ગમે ત્યારે ‘તથાસ્તુ’ કહી નાખે તો આપણે વગર કારણના ઉપાધિમાં આવી પડીએ.

એટલે આપણે બધા તો એ બાબતમાં સાવચેત રહીએ જ છીએ અને સુખનો સૂરજ ભરમધ્યાહ્ને તપતો હોય ત્યારે ગોગલ્સનું નામ દેતા જ નથી, પણ બિચારો ગગન તો નાનપણથી જ માબાપ વગરનો હતો એટલે એને આવી ડહાપણની વાત ક્યાંથી ખબર હોય? એટલે એણે ગોગલ્સની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી અને એ તરત જ ફળી પણ ખરી.

એના દમિયેલ ઘરડા ધોળા વાળવાળા કાકા બિહારીલાલ બારણાં આગળ સદેહે પ્રગટ થયા. ગોગલ્સને માનવરૂપ ધારણ કરવું હોય તો બિહારીલાલથી વધારે સારો આકાર ભાગ્યે જ જડે. સરસમજાનો ધૂપેલિયો રંગ, એના પર ચાંદીની ફેમ જેવા ચમકતા ધોળાવાળ અને પોતાની જાતને જે સૂઝ્યું છે તેના કરતાં વધારે સારું બીજું કંઈ પણ દુનિયામાં છે જ નહીં, હોઈ જ ના શકે એવી દંઢ માન્યતા.

બિહારીલાલ ઊભા રહ્યા. કદાચ એમને એવી ઈચ્છા હશે કે કોઈએ કંકુ, ચોખા, આરતી વગેરેથી એમનું સ્વાગત કરવું, પણ ગગન તો એમની સામે જાળમાં સપડાયેલી માછલીની જેમ ફાટ્યે ડોળે તાકી જ રહ્યો. નાનો હતો ત્યારથી જ એ કાકાથી બીતો હતો અને હજુ એ બાબતમાં એ મોટો થયો જ નહોતો.

ચંદુએ ટેબલો ભાંગ્યો. અતિ ઉત્સાહથી સામે દોડી જઈ “ઓહો, કાકા! તમે ક્યાંથી?” કહીને તેણે આવકાર આપ્યો અને એનાં કર્મનું ફળ તરત જ મળ્યું. બિહારીલાલે ડોળા કકડાવીને એને પૂછ્યું, “કેમ ’લ્યા ચંદુડિયા! તું નથી જાણતો કે હું પૂના રહું છું?”

ચંદુ ચાટ પડીને પાછે પગલે અંદર ખસ્યો. કાકા રણમેદાનના અનુભવી સેનાપતિની અદાથી એનું ડગલેડગલું દબાવતા અંદર પ્રવેશ્યા અને તાકીને તોપગોળા ફેંકતા હોય એમ વાક્યપ્રહાર કરવા લાગ્યા : “તું હજુ અહીંયાં જ છે? હજી કંઈ નોકરીબોકરી નથી મળી? કે પછી શોધતો જ નથી? મફત કા ખાના ઓર મસ્જિદ મેં સોના! હાડકાને તસ્દી આપવી જ શું કરવા? કેમ?”

બિચારો ચંદુ વળતા પ્રહાર કરવાની સ્થિતિમાં નહોતો. એ ખોટું-ખોટું હસીને ડોકું હલાવતો પાછળ ને પાછળ હઠતો જ ગયો અને આસ્તે રહીને રસોડાના બારણાંમાં સરકી ગયો.

હવે ગગન અને કાકા એકલા પડ્યા. એકાએક ચેતન આવ્યું હોય એમ ગગન ઊઠ્યો અને પોતાની ગોળ આંખો બે-ચાર વાર ઉઘાડ-બંધ કરીને કાકાને કહેવા લાગ્યો, “બેસો ને! કેમ એકાએક?”

“તું તો કોઈ દિવસ કાકાની ખબર કાઢવા આવે જ નહીં પછી શું થાય? કાકાએ જ આવવું પડે ને!” કાકા સહેજ હસીને બોલ્યા. એ કંઈક ઠીક મૂડમાં લાગતા હતા. રસોડા સામે જોઈને પૂછવા લાગ્યા, “આ મફતિયો કેટલા દિવસથી અહીં છે?”

“કોણ ચંદુ? એ તો આજે જ આવ્યો... હમણાં જ.”

“તો ઠીક!” કહી એ સંતોષપૂર્વક ખુરશીમાં બેઠા અને ઓરડાના રાચરચીલામાં શા વધારાઘટાડા થયા છે તેનું બારીક નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યા. ગગનને ઓરડામાં ગરમી વધી ગઈ હોય એવું લાગવા માંડ્યું. કપાળ લૂછ્યા પછી મોઢું, ગરદન અને બીજું જે જે લૂછી શકાય તે લૂછી નાખવાની વૃત્તિ તેને થવા લાગી.

“મગનમા’રાજ ક્યાં ગયો?”

“છે ને!” કહી ગગન મહારાજને બૂમ પાડવા જતો હતો એટલામાં મહારાજ અને ચંદુ બન્ને બહાર આવ્યા. કાકાએ વધારે સ્થિરતાથી આસન જમાવ્યું અને પૂછ્યું,

“આજે રસોઈમાં શું છે?”

“શ્રીખંડ, પૂરી ને ઢોકળાં. શાક હજી વઘાર્યું નથી. તમે કહો તે બનાવી દઉં.”

“અમે બે કલાકમાં જમવા બેસીશું. જે જાવે તે બનાવો. તમારા મુંબઈમાં બધાં ગટરના પાણીનાં શાક એમાં શું ખાવાનું? શાક ખાવું તો ચાલો તમેય અમારી જોડે પૂના!”

ગગન, ચંદ્ર અને મહારાજ આંખો વડે આશ્ચર્ય, ચિંતા અને ભયના સંદેશાની આપ-લે કરતા હતા એટલામાં કાકાએ આસ્તેથી એટમબૉમ્બ ફોડ્યો :

“કાલે આપણા ગગનભાઈના વિવાહ છે. ચંદ્ર! ચાલ, તુંયે નવરો જ છે ને! ગગનને જરા કંપની રહેશે.”

હવે હિરોશીમા અને નાગાસાકીની વાતથી તમે બધા અજાણ નથી એટલે પુનરાવર્તન કરવાની કશી જરૂર નથી. ફક્ત એટલું જ જાણી લો કે દસેક મિનિટ પછી ગગન જ્યારે ભાનમાં આવ્યો ત્યારે કાકા બહુ માયાળુપણે પાણીનો ગ્લાસ હાથમાં લઈને એના ઉપર ઝળૂંબતા હતા અને કહેતા હતા, “એ તો બધાને પહેલાં પહેલાં એમ જ થાય. તારાં કાકીને જોયા પછી અઠવાડિયા લગી હું ભાણે બેઠો નહોતો, જાણે છે? પછી ધીમે-ધીમે બધું થાળે પડી ગયું.”

“પણ કાકા- ”

“શું છે?” કાકા સહેજ કડક થયા.

“હજી તો મેં પરણવાનો વિચાર સુધ્યાં કર્યો નથી.”

“તે મારો વાંક છે?”

“પણ...” ગગનને કરગરવું હતું. પણ કરગરવાને યોગ્ય શબ્દો તેને જડતા નહોતા. કાકા આ શાંતિ ભરેલી ક્ષણો ગુમાવે એવા નાદાન નહોતા. એમણે હાંક્યે રાખ્યું :

“અમીદાસ પૂનાના બહુ આગળ પડતા વેપારી છે. મારા નાનપણના દોસ્ત. ત્યાં પૂનામાં આલીશાન બંગલો છે અને અહીં મુંબઈમાં વાલકેશ્વર ઉપર એક ફ્લેટ પણ છે. છોકરોબોકરો છે નહીં એટલે આગળ જતાં બધું મંદાકિનીને જ મળવાનું. છોકરી છે પણ કેવી સરસ! એકની એક છે, પણ જરાય મોઢે ચડાવેલી નથી. કઢી તો એવી ફર્સ્ટક્લાસ બનાવે છે... વાત મૂકી દે! ચાલ, ઝટપટ તૈયાર થઈ જા. જમીને આપણે નીકળી જઈએ.”

“કાકા!”

“કેમ? બધું કહ્યું તો ખરું. બીજું જે જાણવું હોય તે તારી કાકીને પૂછજે.”

“કાકા, આજે તો મારાથી પૂના નહીં અવાય!”

“કેમ? શું કારણ છે? કંઈ વેપારધંધો કરો છો? હૂંડીઓ સીકરાવવાની છે? શાથી નહીં અવાય?”

“આજે સાંજે સાત વાગ્યે મારે ખાસ કામ છે.”

“શું કામ છે?”

“મારે પ્રદર્શનમાં જવાનું છે.”

“પ્રદર્શન? શેને માટે? તારે વળી ત્યાં શું કરવાનું છે?”

“અં... ચગડોળ...”

“ગગન! ગગન! તું મારો એકનો એક સગો ભત્રીજો નહીં હોત તો હું અમીદાસને વેળાસર ચેતવી દેત... પણ શું થાય? ભાઈ યાદ આવે છે! ભાભી યાદ આવે છે!” અદૃશ્ય ડૂસકું ભરી બિહારીલાલે આગળ ચલાવ્યું....“તું શું બોલે છે તેનું તને કંઈ ભાન છે? તને કેટલાં વરસ થયાં? આટલી ઉંમરે છોકરી જોવાની હોય કે ચગડોળમાં બેસવાનું હોય? ચાલ, ઊઠ મારા મોઢા આગળથી ને ઝટપટ તૈયાર થઈ જા જોઉં!”

ગગન શૂરવીરતા નહીં દાખવી શક્યો. ઊઠ્યો અને અંદર જઈ બે-ત્રણ સગડી એકસાથે સળગી ઊઠે એવો મોટો નિસાસો નાખી ચિઠ્ઠી લખવા બેઠો -

જ્યુ,

મારે અત્યંત અગત્યનું કામ આવી પડ્યું હોવાથી હું આજે ચગડોળમાં બેસવા આવી શકીશ નહીં. માફ કરજો. બે-ત્રણ દિવસમાં હું મુંબઈ પાછો આવીને તમને મળીશ.

- લિ. ગગન.

“ગઘેડા! આ તું શું કરી રહ્યો છે તેનું તને ભાન છે?” કોઈનો કાગળ વાંચવો તે સદ્ગૃહસ્થનું લક્ષણ નથી એ વાતથી સાવ અજાણ ચંદુ ગગનની પીઠ પાછળ ઊભો-ઊભો ચિઠ્ઠી જોઈને બરાડ્યો.

ગગને એનું ગોરું વદન ચંદુ સામે ફેરવ્યું. એક નિર્દોષ નિસાસો નાખ્યો અને પૂછ્યું, “ખબર ન આપીએ તો એ રાહ ન જુએ?”

“અરે પણ એમ રાહ શાની જોવડાવવાની હોય? તું તે માણસ છે કે મગતરું? કાકાએ કહ્યું કે ચાલ પૂના, એટલે ભાઈ બેગ-બિસ્ત્રા લઈને પૂના જવા નીકળ્યા! અરે ત્યાનત છે, શરમ છે, ફિટકાર છે તને! ચાળણીમાં પાણી લઈને ડૂબી મર એના કરતાં.”

ચાળણીમાં પોતાનું શરીર માય નહીં એટલુંયે જે ચંદુ નથી સમજતો એને કેવી રીતે સમજાવવું કે કાકાને કશી વાતની ના પાડી જ નથી શકાતી? ગગન ગલાનિભરી નજરે ચંદુ સામે જોઈ રહ્યો, તેમ ચંદુ વધારે ખીલ્યો :

“તને જરાયે અક્કલ નથી? ચિઠ્ઠી વાંચીને એનું દિલ તૂટી જશે!”

“હું?”

“ત્યારે શું? સ્ત્રીઓનાં દિલ બહુ નાજુક હોય છે. આપણા જેવાં નથી હોતાં.”

“એમ?”

“હા, મને પૂછ. મને બધી ખબર છે. સ્ત્રીઓનો જેટલો અભ્યાસ મેં કર્યો છે એટલો બીજા કોઈએ નહીં કર્યો હોય. તારી આ કૂરતા ભરેલી ચિઠ્ઠી વાંચીને અપ્સરાનો ચહેરો ફિક્કો પડી જશે. એની આંખોમાં આંસુ ઊભરાશે. એનું નાક લાલ-લાલ થઈ જશે. એ ડૂસકાં ભરી-ભરીને રડશે.”

“ના, ના!”

“ના ના, નહીં, હા, હા! મને ખબર છે ને, તારી આ અધમ વર્તાણૂકથી એનું દિલ કેવું ચિરાઈ જશે... એ બિચારી કેટલી બધી દુઃખી થઈ જશે... જીવનભર એ કોઈ પુરુષની સામે નહીં જુએ... અને એ બધું પાપ ઓ ઘનઘોર ગગન, તારે માથે!”

“ચંદુ, એમ શું કરે છે?”

“ભલે, મારે શું? હું નહીં બોલું. તું તારી મેળે કાગડાની પેઠે કઢી પીવા પૂના જા. કાકાએ શોધેલી ભયંકર મંદા સાથે જિંદગી ગુજાર. હું તો કઢી તારે બારણે આવીને ઊભો રહેનાર નથી. ચાલ, મારા એક વખતના દોસ્ત, અલવિદા!” ચંદુ જોશમાં આવી ગયો.

“અરે, પણ હું કંઈ એ છોકરી સાથે પરણવાનો નથી.”

“વાહ!” ચંદુ ગગનને વળગી પડ્યો. “ખોટું ના લગાડતો ગગન, મેં તને કંઈ

એવું તેવું કહી નાખ્યું હોય તો... માફ કરજે, હું તને સમજી ના શક્યો. પણ તો પછી આ ચિઠ્ઠી શા સારુ?”

“કેમ કે પૂના તો જવું જ પડશે. કાકાને મારાથી કંઈ કહેવાશે નહીં ને એ મારું માનશે પણ નહીં. પણ એક વાર પૂના પહોંચી ગયા પછી કંઈ વાંધો નહીં આવે. સરિતાકાકી છે ને!”

“તેથી શું?”

“કાકીને કહી દઈશ કે મારે વિવાહ નથી કરવો.”

“આ જાલિમ કાકા કાકીનું માનશે?”

“કાકી કંઈ પણ રસ્તો કાઢશે. એમનો હું બહુ લાડકો છું એટલે જ કહું છું, ચંદુ! એક વાર કાકી પાસે પહોંચી જઈએ.”

“તો તું જાણે, પણ મને એક વાત નથી સમજાતી. આ કાકાથી તું આટલું બધું બીએ છે શા માટે? તું ઉંમરલાયક છે, સ્વતંત્ર છે, તારી પાસે આટલા બધા પૈસા છે, તારે એમનાથી બીવાની શી જરૂર?”

“કોણ જાણે!” કહી ગગને એ દિવસનો ત્રીજો અને સૌથી નબળો નિસાસો નાખ્યો.

“એટલે તું પૂના જશે જ, એમ ને?”

“હા, જવું તો પડશે જ.”

“સારું, પણ સાચવજે – કાકા ક્યાંક તારો ભહો ચડાવી ન દે.”

“સરિતાકાકી છે – તું છે.”

“હું નથી.”

“ચંદુ, આ તું શું બોલે છે?”

“ખરું જ કહું છું. મારા સિદ્ધાંતનો સવાલ છે. સિદ્ધાંતની બાબતમાં હું જરાયે બાંધછોડ કરવા નથી માગતો... એ અમીદાસની કઠીનિષ્ણાત છોકરીનું મોઢું જોવા પણ હું તૈયાર નથી. મને ખાતરી જ છે કે એ જાડી, બાડી અને કાલી હશે. મૂરખ પણ હોવી જ જોઈએ, નહીંતર તારા આ કાકાને ગમી શકે જ નહીં. હવે આવી સૃષ્ટિના કલંક જેવી છોકરી અપ્સરાને સ્થાને આવે તે હું કેમ સહન કરી શકું?”

“અલ્યા, પણ હું એને ક્યાં પરણવાનો છું?”

“વિવાહ તો કરવાનો છે ને? અને તે પણ કાલે? ના ના ને ના! મારા જિગરી દોસ્તને આમ હોમાઈ જતો હું નહીં જોઈ શકું. હું નહીં આવું.”

“ચંદુ, તારે આવવું તો પડશે. સંકટ સમયે દોસ્તો જ એકબીજાને કામે આવે ને? તું મને મદદ નહીં કરે?”

ચંદુ થોડો પીગળ્યો. જરા ધીમા અવાજે બોલ્યો, “એક શરતે આવું. તું મને વચન આપ કે આ ડોસાની જાળમાં તું નહીં ફસાય, કોઈ પણ સંજોગોમાં તારે તારો વિવાહ નહીં થવા દેવાનો!”

“કબૂલ!”

“મંદાકિનીને જોવાની જ નહીં. એની સાથે વાત પણ નહીં કરવાની, એની કરેલી કઠી નહીં પીવાની!”

“બધું કબૂલ, પણ તું મારી જોડે ચાલ!”

“વારુ!”

નમતી સાંજે ભોરઘાટ પર સૂર્યનાં તીરછાં કિરણો ઝાડની ઊંચી ડાળીઓ પરથી ભૂસકા મારીને નીચે ખીણમાં પડતાં હતાં અને ઠેરઠેર રૂપાનાં ઝાંઝર જેવા નાના-નાના ધોધ ઠમકતા-રૂમઝૂમતા વલ્લે જતા હતા. બુલબુલની એક ટોળીમાં બબ્બેની જોડીમાં વાતાવરણ સંગીતમય રાખવાનો ઇજારો લીધો હતો અને એક સફેદ ફિયાટ વાંકાચૂંકા રસ્તા પર રમતી રમતી જઈ રહી હતી. એમાં બેઠેલા ચાર માણસો પૈકી ડ્રાઈવર કિસનને વાળુ વખતે ઘેર પહોંચી જવાની ફિકર હતી, ચંદુને ગગન પાછો નબળો તો નહીં પડી જાય ને, એની ચિંતા હતી, કાકા સફળ શિકારીને જેમ સંતોષથી ગગન સામે જોઈ રહ્યા હતા અને ગગન બારીની બહાર જોઈ રહ્યો હતો. એને જ્યોત્સ્ના યાદ આવતી હતી. એને ચોક્કસપણે એમ લાગતું હતું કે અત્યારે એણે કોંસ મેદાનમાં પ્રદર્શનમાં ચગડોળની ટિકિટની લાઈનમાં ઊભું રહેવું જોઈતું હતું અને સાત વાગ્યે ખાલી હાથે પણ ભરેલા હૈયે જ્યોત્સ્ના સાથે ચગડોળમાં બેસવું જોઈતું હતું...

એણે એક ઊંડો નિસાસો નાખ્યો.

“તને કંઈ શ્વાસની તરલીફ તો નથી થઈ ને ગગન?” કાકાએ પૂછ્યું. ગગને આણગમાથી એમની સામે જોઈને ડોકું ધુણાવ્યું.